

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.8.15>

DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI CHARYTATYWNYCH NA UKRAINIE W STANIE WOJENNYM: PROBLEMY I ROZWIĄZANIA

Oleksandr Krutylo

stypendysta Uniwersytetu Wiedzy Nowoczesnej (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0005-6201-1383

oleksandr_krutylo@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest badaniu problemów związanych z funkcjonowaniem i regulacją prawną działalności charytatywnej w strukturze instytucji prawnej, jaką jest stowarzyszenie publiczne lub organizacja publiczna. Uzasadniając pogląd autora na temat sposobów eliminacji luk w ustawodawstwie regulującym stosunki prawne przy prowadzeniu działalności charytatywnej lub wolontariackiej, przedstawiono analizę aktualnego stanu sytuacji na Ukrainie. W artykule przedstawiono autorską analizę obowiązujących ram prawnych w zakresie regulacji działalności zorganizowanych formacji publicznych, z uwzględnieniem sytuacji związanej z inwazją na Federację Rosyjską na pełną skalę w dniu 24 lutego 2022 roku. Podano ocenę prawną czynników wpływających na stosunki gospodarcze, polityczne i inne na kształtowanie się opinii publicznej w środowisku oporu wobec agresji militarnej ze strony Rosji. Zidentyfikowano strefy ryzyka w prowadzeniu działalności charytatywnej w sensie wyboru niekwestionowanych form dystrybucji pomocy humanitarnej przez podmioty filantropii, a następnie jej ukierunkowanej redystrybucji. Zidentyfikowano strefy ryzyka, w których możliwe są przejawy nielegalnego korzystania z pomocy charytatywnej, a także zaproponowano środki działań zapobiegawczych w celu dotrzymania ustalonej procedury prowadzenia działalności non-profit przez uprawnionych uczestników tego obszaru.

Słowa kluczowe: społeczeństwo obywatelskie, instytucja charytatywna, organizacja charytatywna, organizacja publiczna, organizacje non-profit, stowarzyszenie publiczne, fundusz charytatywny.

ACTIVITIES OF CHARITABLE ORGANIZATIONS IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Oleksandr Krutylo

recipient of the University of Modern Knowledge (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0005-6201-1383

oleksandr_krutylo@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of problems related to the functioning and legal regulation of charitable activities in the structure of a legal institution, which is a public association or a public organization. Justifying the author's opinion about ways to eliminate gaps in the legislation regulating legal relations in the conduct of charitable or volunteer activities, an analysis of the current state of the situation in Ukraine is presented. The author's analysis of the current legal framework in the field of regulating the activities of organized public formations is presented, taking into account the situation related to the full-scale invasion of the Russian Federation on February 24, 2022. A legal evaluation of the factors influencing economic, political and other relations on the formation of public opinion in the environment of resistance to military aggression by Russia is provided. The risk zones in the conduct of charitable activities in the sense of choosing non-disputable forms of distribution of humanitarian aid by the subjects of philanthropy with its subsequent targeted redistribution have been identified. Risk zones in which manifestations of the illegal use of charitable assistance are possible have been identified, as well as measures of preventive activity have been proposed in order to comply with the established procedure for conducting non-profit activities by legitimate participants in this area.

Key words: civil society, institution of charity, charitable organization, public organization, non-profit organizations, public association, charitable fund.

ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ І РІШЕННЯ

Oleksandr Krutylo

здобувач Університету сучасних знань (Київ, Україна)

ORCID ID: 0009-0005-6201-1383

oleksandr_krutylo@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблем, пов'язаних з функціонуванням і нормативно-правовим регулюванням благодійної діяльності в структурі юридичного інституту, яким є громадське об'єднання або громадська організація. Обґрунтовуючи авторське судження щодо шляхів усунення прогалин у законодавстві, що регулює правовідносини при провадженні благодійної чи волонтерської діяльності, подано аналіз сучасного

стану ситуації в Україні. Подано авторський аналіз чинної нормативно-правової бази у сфері регулювання діяльності організованих громадських формувань з урахуванням ситуації, пов'язаної з повномасштабним вторгненням російської федерації 24 лютого 2022 року. Надано правову оцінку факторів впливу економічних, політичних та інших відносин на формування суспільної думки в середовищі протистояння військовій агресії з боку росії. Означено зони ризику при провадженні благодійної діяльності у розумінні обрання суб'єктами благодійництва бездискусивних форм оприбуткування гуманітарної допомоги з подальшим її адресним перерозподілом. Визначено зони ризику, в яких можливі прояви неправомірного використання благодійної допомоги, а також запропоновано заходи превентивної діяльності з метою дотримання встановленого порядку провадження неприбуткової діяльності легітимними учасниками цієї сфери.

Ключові слова: громадянське суспільство, інститут благодійництва, благодійна організація, громадська організація, неприбуткові організації, громадське об'єднання, благодійний фонд.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українського державотворення проявилися нові суспільні виклики, які вимагають залучення всього українського народу для здійснення ефективної протидії загарбникам на фронті і в тилу. За таких умов значно активізується народна ініціатива, а найбільш патріотично налаштовані громадяни об'єднують свої зусилля в усіх сферах суспільного життя для перемоги над агресором. На цьому етапі проявляються проблеми при регулюванні діяльності громадських об'єднань і благодійних організацій, що пов'язані з запровадженням воєнного стану та інших обмежень.

Стан наукового дослідження проблеми. В українській історичній, юридичній та політологічній науках дослідженням теоретико-правових засад функціонування громадянських самоорганізованих утворень приділено значну увагу. До розроблення цієї тематики долучилися такі науковці, як Ю. Асадчев, О. Біда, Ю. Гаруст, В. Давидюк, І. Завидняк, Ю. Єсипенко, О. Колб, А. Колодій, О. Мартиненко, В. Стинська, Ю. Стребкова, А. Шморлівська та ін.

Мета статті: дослідити особливості діяльності в Україні благодійних організацій в умовах воєнного стану, виявити проблеми і запропонувати їх рішення.

Виклад основного матеріалу. З 24 лютого 2022 року, від дня повномасштабного вторгнення росії для України настали складні часи. Це зумовлено безпрецедентною шкодою для всіх сфер життя суспільства, насамперед деструктивного впливу зазнала економіка держави. Проте, не дивлячись на екзистенційні виклики, пов'язані з масштабними руйнуваннями підприємств, об'єктів соціальної та енергетичної інфраструктури, держава продовжує виконувати свої соціальні гарантії, передбачені Конституцією України. Говоримо найперше про частину 1 статті 46 Основного Закону, згідно з якою громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (Конституція України, 1996).

Саме на таких напрямках відбувається координація діяльності громадських організацій, з яких значний відсоток припадає на долю благодійних фондів. Аналізуючи нормативно-правове поле функціонування ініціативних легітимізованих утворень громадян, звертаємося до положень Закону України «Про громадські об'єднання». Відповідно до статті 1 (Поняття громадського об'єднання) громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів (Про громадські об'єднання: Закон України, 2012).

Згідно з положеннями Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» благодійна організація – юридична особа приватного права, установчу документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності (п. 3 ч. 1 статті 1) (Давидюк, 2016). Серед цілей благодійної діяльності, які визначено статтею 3 коментованого Закону, окрім іншого, передбачено 5) опіка і піклування, законне представництво та правова допомога; соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності; права людини і громадянина та основоположні свободи; розвиток територіальних громад; розвиток міжнародної співпраці України (Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України, 2012).

Питання створення умов, які сприяли би благодійництву та відродженню традицій меценатства в духовному житті народу періодично окреслювалися у різних нормативно-правових документах: у розпорядженні Президента «Про сприяння благодійній діяльності в Україні» (2000 р.); у законопроектах: «Про внесення змін до деяких законів України щодо благодійної діяльності» (2005 р.), «Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки благодійництва (меценатства)» (2005 р.); в нормативно-правових актах, які безпосередньо регулюють цю діяльність: Закони України «Про оподаткування прибутку підприємств» (1997 р.), «Про податок з доходів фізичних осіб» (2004 р.) та ін. (Стинська, 2021).

Науковці і практики сходяться у тому, що благодійним організаціям нині необхідна підтримка з боку держави та чітке законодавче регулювання (Механізм державного стимулювання благодійної діяльності у сфері культури, 2020). Водночас благодійність розглядається як важлива складова системи громадянського суспільства і справляє значний вплив на розвиток соціокультурного життя України.

На думку фахівців Національного інституту стратегічних досліджень, нові можливості доброчинності потребують від держави впровадження сучасних політико-правових та організаційно-фінансових інструментів підтримки й розвитку інституту благодійництва (Розвиток благодійності в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень, 2019).

Авторський аналіз стану розвитку благодійної діяльності в Україні за останні три роки показав, що благодійні організації і волонтери значною мірою впливають на формування патріотично налаштованого середовища, яке проявляє високий рівень розуміння до проблем, пов'язаних як з соціалізацією учасників бойових дій, так і з матеріально-технічним забезпеченням Збройних Сил України. У цьому зв'язку говоримо про налагодження каналів гуманітарної та іншої допомоги з-за кордону, об'єднання фінансових і людських ресурсів всередині країни, що мають чітке адресне спрямування, а саме: допомога соціально незахищеним верствам населення, військовослужбовцям ЗСУ, учасникам антитерористичної операції, вимушеним тимчасово переміщеним особам, а також іншим категоріям громадян, що постраждали внаслідок збройного конфлікту.

У звіті «Громадянське суспільство України в умовах війни-2022», підготовленому організацією «Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання», говориться про те, що кількість зареєстрованих благодійних організацій в Україні за 2022 рік збільшилася майже у 8 разів (6 367 нових БО). За даними дослідження, 77% недержавних громадських організацій (НГО) допомагають тим чи іншим чином ЗСУ (Громадянське суспільство України в умовах війни-2022: Звіт за результатами дослідження, 2023).

У коментованому документі подано відомості про структуру і напрямки благодійної діяльності. Так, гуманітарна допомога складає майже 90%, приблизно 70% становить інформаційна підтримка. Крім того, приблизно половина благодійних організацій здійснюють збір коштів на потреби ЗСУ.

На думку І.О. Завидняка, однією з головних особливостей благодійних організацій є самоорганізація. У практичному аспекті це означає, що організація створюється з ініціативи окремих громадян або групи громадян, а не уряду чи державних органів. Як правило, благодійні організації не є масовими, а їх програмні (статутні) цілі обмежуються кругом конкретних проблем (Завидняк, 2014).

Водночас сферу благочинної діяльності супроводжують системні проблеми, які навіть з перманентним удосконаленням законодавства цієї сфери не знаходять вирішення. Так, у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, затвердженій Указом Президента України, вказано на недостатній рівень гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу та особливо наголошено на недосконалості чинного законодавства, що спричиняє створення штучних бар'єрів для реалізації громадських ініціатив (Національна стратегія «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки» Указом Президента України, 2016).

А.С. Шморлівська і Ю.В. Стребкова зазначають, що робота громадянського суспільства вирішує ряд проблем воєнного часу: допомога внутрішньо переміщеним особам, постраждалим цивільним та військовим, гуманітарна, медична, юридична і грошова підтримка різних категорій населення (Шморлівська, Стребкова, 2023).

О.Г. Колб, досліджуючи благодійну діяльність, вирізняє у її структурі волонтерство і гуманітарну допомогу. На думку науковця, сфера благодійної діяльності характеризується значним ураженням кримінально-карними діями, якими є «шахрайство, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, заподіяння майнової шкоди через обман, зловживання довірою...» (Колб, 2022). Ми долучаємося до висловленого судження, адже недостатній контроль за діяльністю благодійних організацій на напрямках використання гуманітарної допомоги та псевдоволонтерство завдають значної шкоди не тільки соціально незахищеним верствам населення, тобто тим, кому така допомога адресована, але й підривають авторитет України на міждержавному рівні.

Однією із найбільших проблем діяльності гуманітарних організацій в Україні є самі зловживання з боку гуманітарних організацій, адже норми українського законодавства про звільнення від оподаткування гуманітарної допомоги, а також спрощеного митного контролю за її перевезенням призводять до того, злочинці безперешкодно ввозять на територію України вантажі з використанням преференцій з мита та податку на додану вартість і після цього реалізують їх через торгіву мережу, ухиляючись від сплати податків (Давидюк, 2016).

Якщо проаналізувати українське законодавство у сфері регулювання суспільних відносин, що склалися у процесі діяльності гуманітарних організацій можна стверджувати, що в цілому воно регулює суспільні відносини, що склалися в цій сфері, але тільки поверхнево та і як будь-яка система, яка функціонує в людському суспільстві вона має ряд недоліків, що ускладнюють як саме функціонування гуманітарних організацій, так і поставку гуманітарної допомоги до кінцевих набувачів (Гаруст, Репін, 2019).

Висновки. З метою вирішення проблемних питань у діяльності благодійних організацій слід здійснити низку кроків, а саме: удосконалити нормативну базу цієї сфери для усунення можливих прогалин, що дають можливість порушувати закон; запровадити реально діючі інструменти і механізми протидії зловживанням, які посягають на встановлений порядок регулювання цієї сфери, забезпечуючи утвердження конституційних гарантій, насамперед верховенства права і рівності всіх перед законом.

Список використаних джерел:

1. Гаруст Ю.В., Репін Д.А. Проблеми правового регулювання діяльності гуманітарних організацій в Україні. Правові горизонти / Legal horizons. № 19(32). 2019. С. 144–149.
2. Громадянське суспільство України в умовах війни-2022: Звіт за результатами дослідження. URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-3>.
3. Давидюк В. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та перспективи їх вирішення. *Підприємництво, господарство і право*. № 12, 2016 р. С. 178–182.
4. Завидняк І.О. Благодійні організації як інститут громадянського суспільства. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. № 2(65). 2014. С. 74–79.

5. Колб О.Г. Про деякі кримінально-правові заходи запобігання розкраданням майна, отриманого волонтерськими організаціями України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 317–319.
6. Конституція України: від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996. № 30.
7. Механізм державного стимулювання благодійної діяльності у сфері культури. 2020. URL : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/june2009/5.htm/>.
8. Національна стратегія «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки» Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>.
9. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 25, ст. 252.
10. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.
11. Розвиток благодійності в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini>.
12. Стинська В.В. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2021. Вип. 1 (48). С. 396–399.
13. Шморлівська А.С., Стребкова Ю.В. Соціальна робота громадських, благодійних та волонтерських організацій під час воєнного стану. *Освітній дискурс*. № 44 (406). 2023. С. 70–76.

References:

1. Harust Yu.V., Riepin D.A. Problemy pravovoho rehuliuвання diialnosti humanitarnykh orhanizatsii v Ukraini [Problems of legal regulation of humanitarian organizations in Ukraine]. *Pravovi horyzonty / Legal horizons*. № 19(32). 2019. pp. 144–149. [in Ukrainian].
2. Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny-2022 [Civil society of Ukraine in conditions of war-2022]: Zvit za rezultatamy doslidzhennia. URL: <https://ednannia.ua/189-doslidzhennia/12456-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v-umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya-3>. [in Ukrainian].
3. Davydiuk V. (2016). Problemni aspekty diialnosti blahodiinykh orhanizatsii v Ukraini ta perspektyvy yikh vyrishennia [Problematic aspects of the activity of charitable organizations in Ukraine and prospects for their solution]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 12, pp. 178–182. [in Ukrainian].
4. Zavydniak, I.O. (2014). Blahodiini orhanizatsii yak instytut hromadianskoho suspilstva [Charitable organizations as an institution of civil society]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. № 2(65). pp. 74–79. [in Ukrainian].
5. Kolb, O.H. (2022). Pro deiaiki kryminalno-pravovi zakhody zapobihannia rozkradanniam maina, otrymanoho volonterskymy orhanizatsiiamy Ukrainy [About some criminal-legal measures to prevent the theft of property received by volunteer organizations of Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 4. pp. 317–319. [in Ukrainian].
6. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996. № 30. [in Ukrainian].
7. Mekhanizm derzhavnoho stymuliuвання blahodiinoi diialnosti u sferi kultury [Mechanism of state stimulation of charitable activities in the field of culture]. 2020. URL : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/june2009/5.htm/>. [in Ukrainian].
8. Natsionalna stratehiia «Pro spriannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2016–2020 roky» [National strategy "On promoting the development of civil society in Ukraine for 2016-2020"] Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 26 liutoho 2016 roku № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#n25>. [in Ukrainian].
9. Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii [On charitable activities and charitable organizations]: Zakon Ukrainy vid 5 lypnia 2012 roku. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2013, № 25, st. 252. [in Ukrainian].
10. Pro hromadski obiednannia [On public associations]: Zakon Ukrainy vid 22 bereznia 2012 r. № 4572-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>. [in Ukrainian].
11. Rozvytok blahodiinosti v Ukraini [Development of charity in Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/rozvitok-blagodiynosti-v-ukraini>. [in Ukrainian].
12. Stynska, V.V. (2021). Normatyvno-pravove rehuliuвання blahodiinoi diialnosti v Ukraini [Regulatory and legal regulation of charitable activities in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Vyp. 1 (48). pp. 396-399. [in Ukrainian].
13. Shmorlivska, A.S., Strebkova, Yu.V. (2023). Sotsialna robota hromadskykh, blahodiinykh ta volonterskykh orhanizatsii pid chas voiennoho stanu [Social work of public, charitable and volunteer organizations during martial law]. *Osvitnii dyskurs*. № 44 (406). pp. 70–76. [in Ukrainian].